

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – СОФИЯ

Инженерно-педагогически факултет - Сливен

Катедра „Педагогика и мениджмънт”

маг. Десислава Огнянова Парушева

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТЕМА

**УПРАВЛЕНИЕ НА КЛАСНАТА СТАЯ ЧРЕЗ
ПРИБИВАЩИ ИГРИ В НАЧАЛЕН ЕТАП НА
ОБРАЗОВАНИЕ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертация за придобиване на образователна и научна степен
"ДОКТОР"**

Област: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1.2. Педагогика

Научна специалност: Теория на възпитанието и дидактика

Научен ръководител: доц. д-р Юрий Клисаров

СЛИВЕН, 2022 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от Катедрения съвет на катедра „Педагогика и мениджмънт“ към ИПФ – Сливен на ТУ-София на редовно заседание, проведено на 26.05.2022 г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 24.10.2022г. от 11:00 часа в Нов учебен корпус на Инженерно-педагогически факултет - Сливен, зала 1207 на открито заседание на научното жури, определено със заповед № ОЖ-1.2.-010/23.06.2022г. на Ректора на ТУ-София в състав:

1. Проф. д-р Марина Колева Николова – председател
2. Доц. д-р Калина Иванова Белчева – научен секретар
3. Акад. проф. д-р Петър Диков Петров
4. Проф. д-р Мария Славова Тенева
5. Доц. д-р Иванка Николаева Шивачева-Пинеда

Рецензенти:

1. Акад. проф. д-р Петър Диков Петров
2. Проф. д-р Марина Колева Николова

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в Учебен отдел на ИПФ – Сливен на ТУ-София, стар учебен корпус, кабинет 202, маг. Д. Русева.

Дисертантът е задочен докторант към катедра „Педагогика и мениджмънт“ на ИПФ – Сливен. Изследванията по дисертационната разработка са направени от автора, като някои от тях са подкрепени от научноизследователски проекти.

Автор: маг. Десислава Парушева

Заглавие: Изследване на тема „Управление на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование“

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на проблема

През последните няколко години видимо се засилва интересът към приобщаващото образование и опитите за включване на принципите му в образованието, с цел устойчива промяна. Безспорното наличие на етническо, религиозно и езиково разнообразие у нас изисква трайна политика за балансиране и хармонизиране между принципа за образователната интеграция на децата и съхранението и развитието на тяхната идентичност. Приобщаването на всички деца в образованието е предизвикателство, което предполага преосмисляне и практически промени на цялата образователна система.

У нас теоретични постановки по проблематиката на управлението на класната стая, играта и приобщаващото образование съществуват. Липсват обаче задълбочени изследвания, свързани с нуждите на приобщаващото образование и възможността за имплементиране на играта като приобщаващ фактор. Управлението на класната стая чрез игрови дейности също не е изследвано, именно възможността за експериментиране в тази посока, ме насочи за избор на тема на настоящата дисертация.

Цел на дисертационния труд, основни задачи и методи за изследване

Цел на настоящото изследване е да се обоснове и докаже ефективността на играта за оптимизиране управлението на класната стая чрез приобщаване на различните деца в началното училище.

Задачи на изследването са:

1. Да се проучат литературни източници за същността на понятия, теории и технологии, свързани с темата на дисертацията и се установи състоянието на проблема за управление на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование в теорията и практиката;
2. Да се установи взаимовръзката между степента на приобщеност на учениците преди и след прилагане на приобщаващи игри и дейността на учителя като преподавател и класен ръководител;
3. Да се проследи и анализира динамиката на взаимоотношенията между учениците и управлението на класната стая след провеждане на приобщаващите игрови дейности;
4. Да се установи ефективността на управлението на класната стая при прилагането на приобщаващи игри, въз основа на динамиката на отношението на учениците към ученето и техните учебни достижения.

Методи на изследване:

1. Основният използван метод е този на **формирания експеримент**.

2. Допълнителни методи:

- Анализ на научна литература;
- Анализ на документи;
- Анкетиране;
- Социометричен метод;

- Експертна оценка;
- Участващо наблюдение;
- Статистически методи.

Научна новост

Създаден и апробиран е приложен модел за организация и реализация на игровата дейност, стимулираща приобщаването на всички деца и ефективното управление на класната стая. Разработен е инструментариум за установяване степента на приобщаване на децата към класа като общност.

Практическа приложимост

Апробираният авторски инструментариум за анкетиране и наблюдение на учениците и осъществяване на експертна оценка може успешно да бъде използван от различни специалисти - училищни психолози, общообразователни учители, ресурсни учители, социални работници и други с цел установяване на степента на приобщеност на децата в класната стая и ефективното ѝ управление.

Апробация

Създаденият авторски модел за управление на класната стая чрез използване на приобщаващи игри е апробиран в изследване, проведено сред 100 деца на възраст 9-10 години от трети клас в ОУ „Св. св. Кирил и Методий” – с. Ведраре, общ. Карлово, ОУ „Найден Геров”, с. Гавраилово, общ. Сливен, ОУ „Д-р Иван Селимински”, гр. Сливен.

Третокласниците от ОУ „Св. св. Кирил и Методий” – с. Ведраре са 25 на брой. Те са от общо 5 населени места, учат съвместно от първи клас. Сред тях има едно дете, диагностицирано със СОП, 19 деца от ромски произход, от които 5 са билингви, едно дете в риск, едно дете с изяви дарби.

Децата от с. Гавраилово са 27 на брой, всички от ромски произход, живеят в две населени места. Едно от тях е диагностицирано със СОП. От тях 10 са момчета, останалите са момчета.

Третокласниците от гр. Сливен са от един и същи випуск, деца от български произход. Единият клас се състои от 15 момчета и 9 момчета – общо 24 деца. В другата паралелка учат 24 ученици – 10 момчета и 14 момчета.

Предполага се, че степента на включване е пряко свързана с етническата и половата принадлежност, както и с учебните резултати на учениците, затова тези характеристики са отбелязани.

Децата са на една и съща възраст, в която се приема, че ще разберат твърденията и въпросите от анкетите и ще попълнят обективно анкетните карти.

Изследването е проведено в рамките на две учебни години – 2019/2020 г. и 2020/2021г. През 2019/2020 г. са изследвани третокласниците от с. Ведраре и с. Гавраилово – 52 деца. През 2020/2021 г. са изследвани учениците от гр. Сливен – 48 третокласници.

Апробирането на модела чрез експериментално изследване е планирано и реализирано в три етапа – констатиращ, формиращ и заключителен.

Публикации

Основни постижения и резултати от дисертационния труд са публикувани в четири на брой научни самостоятелни статии в Известия на СУБ – Сливен.

Структура и обем на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 186 страници, от които 150 страници основен текст и 26 страници приложения. Трудът включва увод, три глави за решаване на формулираните основни задачи, списък на основните приноси, списък на публикациите по дисертацията и използвана литература. Цитирани са общо 199 литературни източници, като 80 са на латиница и 100 на кирилица, а останалите са интернет адреси. Работата включва общо 53 фигури и 13 таблици. Номерата на фигурите и таблиците в автореферата съответстват на тези в дисертационния труд.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА 1. ТЕОРЕТИЧЕН ОБЗОР ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1.1. УПРАВЛЕНИЕ НА КЛАСНАТА СТАЯ

1.1.1. Теоретични аспекти на управлението на класната стая.

В настоящето изследване „мениджмънт“ на класната стая дефинираме като „управление“. То представлява продължителен, организационен и въвличащ учениците процес. Отговорността за планирането, координирането и ръководството на учебните процеси е на учителя, и именно това го определя като „мениджър на класа“. Той трябва да умее да мотивира и контролира учениците, и поради този факт е необходима професионална подготовка, както и специализирани познания в областта на работата с деца, тяхното образование, обучение и възпитание.

1.1.2. Учителят като мениджър на класа

Способността на учителите да организират класни стаи и да управляват поведението на своите ученици е от решаващо значение за постигането на положителни образователни резултати. Значителен брой изследвания свидетелстват за факта, че организацията в класната стая и компетенциите за управление на поведението оказват значително влияние върху постоянството на новите учители в учителската кариера (Ingersoll & Smith, 2003). Новите учители обикновено изразяват загриженост относно липсата на ефективни средства за управлението на класната стая.

1.1.3. Управление на класа като символна среда

Култура на класната стая – това е култура на постиженията, култура на преподаването, култура на устойчивостта, култура на поведението, култура на изграждане на умения и нагласи у учениците. Културата на класната стая води до това учениците са вдъхновени да работят упорито за постигането на успех, да са мотивирани да учат. При осъществяване на култура на постиженията или култура на класната стая основни са следните принципи:

- Управлението на една класна стая е не само управление на поведението на учениците.
- Правилата, последствията и учебните практики са ключови елементи за създаването на истинска култура на постиженията, но стремежът на учителя следва да бъде фокусиран върху създаването на учебна среда, която е устойчива във времето и излиза извън рамките на класната стая.

1.1.4. Управление на ученическото поведение

Учениците в класа са обединени в групировки за организация на обучението. Тяхното изследване има голямо значение за мениджмънт на класа. Тези изследвания са в две насоки: - **натуралистични описания на дейностите в клас**, показали малкото съответствие между групировките и познавателните задачи и **експериментални изследвания**, доказващи ефективността на кооперативното обучение.

1.2. ИГРАТА В ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ТРАДИЦИИ

1.2.1. Теоретични аспекти на играта

Многобройни са опитите на изследователите да систематизират проучванията в областта на детската игра. Общоприето е мнението, че поради своето обективно многообразие играта може да бъде разбрана само, ако различните подходи към нея се

използват заедно, т.е. ако се приеме интеграционен подход. От друга страна съществува огромно множество от подходи на изследване, концепции и възгледи за играта, чието обединяване може да доведе до една фрагментарна, еkleктична и следователно дефективна теоретична конструкция. Ето защо като основа на общата теория на играта следва да се определят онези изследователски перспективи, които са в отношения на взаимно допълване и са фокусирани върху основните въпроси относно същността, значението и произхода на играта.

1.2.2. Играта в психологията

Съществуват натрупващи се научни доказателства за потенциала на играта за повишаване на човешкия капацитет да реагира на неслоди и да се справи със стреса на ежедневието. В играта се създава репертоар от адаптивни, гъвкави реакции към неочаквани събития в среда, отделена от реалните последици от тези събития. (Hewes, 2014). Чрез играта се изживява поток - чувство, че уменията са достатъчни за справяне с дадените предизвикателства в рамките на една целенасочена, обвързана с правила система на действие, която осигурява ясни показатели за това колко добре се справя вършиателят (Чиксентмихай, 1990). Играта е многопланова по отношение на реализиращите се в нея детски намерения и цели.

1.2.3. Играта във възпитателната теория и практика

Теорията на играта се разработва след обособяването на педагогиката и най-вече на психологията като науки. Въпреки че до края на XIX век мислителите не са си поставяли за задача да създадат цялостна концепция за играта, нейните основи се полагат още през древността с появата на първите писмени свидетелства за научен интерес към възпитателните функции на феномена. Игрите са неразделна част от живота на хората още от зората на човечеството. Те заемат важно място в битието на примитивните народи и в културата на цивилизациите от античността. Това се отнася както за дейността на децата, така също и на възрастните. Игровото начало е асоциирано с представите за чест, смелост, мъжество, щедрост, красота. Високият статут на играта като феномен на културата обуславя и положителното отношение към нейното използване при възпитанието на децата.

1.2.4. Играта и живота на децата през XXI век

В България все още няма специални изследвания върху промените в жизнените светове на децата и последиците от това. Много автори съобщават за редуциране на детските игрови умения. В същото време се констатира редица негативни промени у подрастващите, а именно: загуба на възможности за непосредствено придобиване на опит от „първа ръка”; обездвижване, здравословни проблеми; агресивност, хиперактивност, дефицит на вниманието, неврологични и психосоматични увреждания; снижаване на творческите изяви; отсроченост на кризата на седмата година, недостатъчно равнище на училищна готовност и др. Все още са малко изследванията, които имат за свой предмет казуалните връзки между равнището на игровите умения и промените у съвременните деца, но все повече автори съобщават за наличието на зависимост между посочените негативни тенденции и упадък на играта. Възгледите на изследователите за ролята на играта в образованието и възпитанието през отделните периоди са противоречиви. Съвременните изследвания утвърждават играта като положителен фактор в образователния и възпитателния процес, чрез който се отговаря на разнообразните образователни потребности на децата и се насърчава активното им участие.

1.3. ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

1.3.1. Теоретични аспекти на приобщаващото образование

Приобщаващото образование е термин, наложен от ЮНЕСКО през 90-те години на XX век в Саламанската декларация от 1994 г. Ключово понятие в тази декларация е „училище за всички“ или това е училище, в което трябва да реален достъп деца с физически, сензорни и умствени увреждания, деца от етнически и номадски групи, бездомни и надарени деца. Приобщаването предполага равни възможности за участие и научаване, като се зачита личният избор при изготвяне на образователната парадигма и осъществяването на педагогическата подкрепа. То означава много повече и от „включване“. Циника (2015), посочва в табличен вид разликите между включване (интегриране) и приобщаване (таблица 2.)

Интегриране	Приобщаване
Вид реализиране/достигане на определени норми	Ориентирано към действия за училището като институция отворена за всички Обучение, реализирано чрез адаптиране на училището към различията на учениците в общността
Предполага:	Предполага:
Фокус върху дете/ученик/младеж/ Ученикът е обследван от специалисти Диагностика на резултатите Програма за детето/ученика Поставяне на адекватна програма	Фокус върху група ученици/клас Ученикът е обследван от фактори, обуславящи учебния процес Създаване на адаптирана среда и условия за помощ на учениците в група/клас Стратегии за учителите Сътрудничество за разрешаване на проблемите
Акцентът е върху:	Акцентът е върху:
Нуждите на „специалните деца“ Покриване на нуждите на учениците със специални образователни потребности Специализирани експертиза и действие	Правата и задълженията на всички деца Качествено преподаване за всички Информационна подкрепа и експертиза на педагогическите кадри

Таблица 1. Разлики между интегриране и приобщаване според Циника

1.3.2. Нормативни аспекти на приобщаващото образование

През юни 1994г. в Саламанка, Испания, се провежда световен конгрес на UNESCO и конференция на тема „Специалните образователни потребности: достъп и качество“. В резултат е приета Декларация, в която са описани ефикасни мерки, насочени към нуждите на деца със СОП. Още по-категорична подкрепа на приобщаващото образование е залегнала в Конвенцията за правата на хората с увреждания на ООН, приета на 13 декември 2006 г. и в сила от 3 май 2008 г. В България тя е ратифицирана със закон, приет от 41-то Народно събрание на 26.01.2012 г. За разлика от всички предишни международни документи в сферата на уврежданията.

Периодът април-септември 2020 г. е белязан от пандемията COVID-19. Някои от законодателните промени, които са направени и тези, които предстоят, са свързани със създаването на правила за образование и обучение в пандемична ситуация.

С Решение № 285 от 30.04.2020 г. на Министерския съвет на Република България са одобрени 21 национални програми за развитие на образованието. Някои от тях са пряко свързани с осъществяване на дейности по приобщаване в училище:

- „Заедно за всяко дете“,
- „Ученически олимпиади и състезания“, свързана с децата с изяви в дарби
- „Система за национално стандартизирано външно оценяване“, която позволява да се правят изводи за качеството на преподаване в училище и качеството на работата на отделните учители, за да се сравняват резултатите на учениците от различни класове, да се направят изводи за тенденциите в подобряването на качеството на образованието на национално ниво.

- Националната програма „Заедно в грижата за всеки ученик“ има за цел да подобри качеството на образователния процес чрез осигуряване на плавен преход между детската градина и първи клас и между началното и прогимназиалното образование. Крайният резултат ще придобива увереност в собствените им способности, задържане на учениците в училище и мотивация за успешен преход към следващия образователен етап.

- Националната програма „Създаване на достъпна архитектурна среда и сигурност в училище“ - за изграждането на достъпна архитектурна среда за учениците с физически увреждания.

1.3.3.Приобщаващото образование в България – предизвикателства и перспективи

В образователната система в България се наблюдава нуждата от осигуряване на специалисти (психолог и/или педагогически съветник, логопед, ресурсен учител, и други, в съответствие с индивидуалните потребности на децата/учениците) във всички образователните институции. Необходимо е да се изучат и познават стиловете на учене на учениците според сетивата и индивидуалните им предпочитания за възприемане и преработване на информация – (слухов, зрителен, осезателен, кинестетичен и др.), което да доведе до адаптиране на част от учебните програми към индивидуалното темпо на децата/учениците в българските училища и детски градини. Като част от предизвикателствата е промяна на нагласата и формиране на приемливо и толерантно отношение у родителите на учениците в норма, по отношение на обучението на децата им в масовите училища заедно с ученици със специални образователни потребности, от различни етнокултурни общности, ученици в риск и др. Засилване на ролята на Обществените съвети, с цел подпомагане на граждански контрол и управление на детските градини и училищата.

1.4. ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ПРОБЛЕМА, ПРОВЕДЕНИ В ДРУГИ СТРАНИ

Редица проучвания потвърждават значението на ефективното управление на класната стая за социалното приемане на учениците. Учителите влияят върху социалната динамика в класната стая, като прилагат своите рутини в класната стая. За да се използва това влияние за подпомагане на социалното приемане на учениците, от изключително значение е учителите да са наясно с положителното или отрицателното въздействие, което имат върху социалния опит на учениците. Следователно бъдещите проучвания трябва да изследват въздействието на специфични практики за управление на класната стая върху социалния опит на учениците, а научаването за ефектите от практиките за управление на класната стая върху академичните и социалните резултати на учениците трябва да бъде задължителен компонент от обучението на учителите.

ГЛАВА 2. МЕТОДОЛОГИЯ И ДИЗАЙН НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

2.1. КОНЦЕПЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Обект на изследване - процесът на приобщаване на различните деца в класа като общност и ролята на играта като оптимизиращ фактор.

Предмет на изследване - взаимовръзката между създадената образователна среда и степента на приобщеност на учениците към класа и училището.

Цел на настоящото изследване е да се обоснове и докаже ефективността на играта за оптимизиране управлението на класната стая чрез приобщаване на различните деца в началното училище.

Задачи на изследването са:

1. Да се проучат литературни източници за същността на понятия, теории и технологии, свързани с темата на дисертацията и се установи състоянието на проблема за управление на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование в теорията и практиката;

2. Да се установи взаимовръзката между степента на приобщеност на учениците преди и след прилагане на приобщаващи игри и дейността на учителя като преподавател и класен ръководител;

3. Да се проследи и анализира динамиката на взаимоотношенията между учениците и управлението на класната стая след провеждане на приобщаващите игрови дейности;

4. Да се установи ефективността на управлението на класната стая при прилагането на приобщаващи игри, въз основа на динамиката на отношението на учениците към ученето и техните учебни достижения.

Анализът на резултатите от научното изследване е насочен към проверка на **формулираната хипотеза:** Предполага се, че използването на игри, съвместно с учебните дейности, ще допринесе за заздравяването на социално-емоционалните и работните връзки в класа и чувството за принадлежност на децата към общността. Този процес ще доведе до повишаване ефективността на управление на класната стая, което е пряко свързано с формиране на положително отношение към ученето и повишаване на учебните достижения.

2.2. ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Методика на изследването, критерии и показатели.

В продължение на два месеца, в класните стаи са проведени двадесет приобщаващи игри, включващи всички ученици. Чрез пет различни метода са измерени моментните процеси в четирите класни стаи. Учениците са разделени на експериментална и контролна група. Установява се степента на приобщеност на децата в класа като общност, регистрират се социално-емоционалните и работните връзки помежду им. Следва прилагането на игрите в експерименталната група. Непосредствено след провеждането на всички игри, чрез същия инструментариум, използван в началото, се регистрират настъпилите промени в класовете, като се измерват отново първоначалните параметри в двете групи (експериментална и контролна). Регистрира се доколко всеки един ученик се чувства приет в общността (в случая – в класа), има ли промяна във връзките (емоционални и работни) между третокласниците, какви прояви демонстрира по време на екипна работа по поставена

задача.Регистрираните данни се анализират качествено и количествено въз основа на статистическа обработка.

Първият от избраните методи за провеждане на изследването е пряко анкетиране на учениците. Планирана и осъществена е индивидуална, стандартизирана анкета. Въпросите са формулирани след емпирично определяне на основните понятия и са конкретни, ясни и съобразени с възрастта на респондентите. Анкетните карти са попълнени едновременно от всички деца, като времето за попълването им е лимитирано в рамките на един учебен час (40 мин.). На учениците се дават ясни указания за попълването на анкетата. Анкетната карта съдържа 30 въпроса. Въпросите са адаптирани към критериите и показателите на Индекса за приобщаващо образование (Бут и Ейнскоу, 2011). Първите шестнадесет въпроса се отнасят към Измерение А от Индекса – **Създаване на приобщаващи практики**, като десет от тях са свързани с **Изграждане на общност** (Измерение А1) и шест – **Въвеждане на приобщаващи ценности** (Измерение А2). Шест от въпросите са насочени към Измерение Б1 от Индекса – **Организиране на подкрепа за многообразието**, а осем – към Измерение В2 – **Организиране на ученето**. Скалата за оценяване на анкетата е т.нар. скала на Ликерт, с цел да бъде събрана по-прецизна и по-лична информация от респондентите, а именно – различни степени на отношение и мнение, на съгласие или несъгласие с формулираното твърдение, използвайки симетрична скала, която регистрира различния интензитет на отношението на анкетираните към твърдението. При това лийкъртовата скала предполага разстоянията между отделните възможни степени на отговорите да са еднакви, т.е. балансирани. Анкетата се провежда преди започването на игрите и след приключването им.

Вторият използван метод е този на участващо наблюдение. Конкретното изследване, използвайки анкетата като метод, има за цел да провери формулираната хипотеза. Съгласно разработените оценъчни скали, двама експерти регистрират и оценяват взаимодействия и прояви на децата по време на поставена екипна задача. За оценка и анализ на резултатите от изследването са използвани следните критерии със съответните показатели:

- 1. Ефективно сътрудничество**
 - Умение за работа с всеки
 - Умение да слуша активно и да цени чуждото мнение
 - Умение за работа по поставената задача и роля
 - Оказване на взаимопомощ – подпомагане на останалите членове от екипа да демонстрират резултати
- 2. Комуникативност**
 - Подобрени умения за слушане
 - Умения за изказване
- 3. Управление на конфликти**
 - Учениците проявяват инициатива за смекчаване на конфликтна ситуация
 - Необходимостта от намеса на учителя при конфликтна ситуация значително намалява
 - Учениците ревизират поведението/реакциите си
 - Взаимоотношенията в класа се подобряват – учениците са подкрепящи и проявяват емпатия

- Всеки ученик получава положителна подкрепа от съучениците си

4. Утвърждаване

- Умения за разпознаване и оценяване на чуждите ценности
- Умения за разпознаване и оценяване на собствената ценност
- Отстояване на личните убеждения

Наблюдението се провежда преди и след провеждането на игрите и се регистрират разликите в проявите на учениците, според съответните критерии и показатели.

Третият използван метод е социометричният метод на Джордж Морено. Критериите за оценка са съобразени с основните параметри на личностните взаимоотношения и на социалната подкрепа. Използвана е кратка анкета, целяща да разкрие емоционално-социалните и работните отношения на учениците, както и лидерите в класа. Резултатите от анкетата са нанесени в социометрична матрица, след което е изработена социограма, показваща нагледно мястото на всеки ученик в класа, съгласно изброените по-горе показатели.

Първите два въпроса (**1. Ако ти се наложи да се преместиш в ново училище, кои от твоите съученици в класа ще вземеш със себе си? Моля, напиши имената на трима съученици!** и **2. Посочи имената на трима от твоите съученици, които НЕ би взел в новото училище.**) са свързани със социално-емоционалните връзки в групата, като първият е за положителните взаимоотношения, а вторият разкрива отрицателните.

Въпроси **3. и 4.** (**Кого от твоите съученици би помолил да ти помогне с проект или домашна работа? Кого НЕ би помолил да ти помогне с проект или домашна работа?**) се отнасят за разкриване на работните връзки в класа, като първият от двата е с положителна оценка, вторият с отрицателна.

Последните два въпроса от анкетата (**5. Кой от съучениците ти би изпълнил най-добре ролята на лидер/отговорник/организатор? 6. Кой би се затруднил да бъде лидер/отговорник/организатор?**) разкриват лидерските позиции в класа – положителни и отрицателни.

Броят на въпросите в анкетата и тяхното формулиране са съобразени с възрастта на респондентите. За целите на анализиране на данните, анкетата не е анонимна, участниците са предварително инструктирани с целта ѝ, в каква последователност да посочват изборите си и необходимостта от записването на конкретно име, а не на обобщено название „всички” или „никой”. Времето на провеждане на анкетата е един учебен час.

След провеждането на социометричната анкета, резултатите са въведени в таблица, за да може да бъде анализирано количественото измерение – възможност, която дава тази методика. Количествените резултати са пресъздадени визуално в социограма, с цел визуализиране на статута на учениците в класа като общност, съгласно съответните критерии.

Четвърти използван метод е този на експертната оценка. Подготовката на оценяващите включва запознаване с оценъчните скали и с процедурата и техниката на оценяването. Броят на участващите в рейтинга експерти определя и нивото на надеждност. Теоретично може да се достигне всяко ниво на надеждност.

Брой експерти	1	3	5	10	26
Надеждност	0,55	0,79	0,86	0,92	0,99

Таблица 2. Ниво на надеждност при експертна оценка

За конкретното изследване са подбрани 20 учители в начален етап в качеството си на експерти. Използвайки ликертовата скала, експертите изразяват степента на съгласието/несъгласието си с десет посочени айтема. Очаква се учителите-експерти да потвърдят или отхвърлят предложената дефиниция за взаимовръзката между управлението на класната стая и прилагането на специално подбрани, приобщаващи игри в нея.

Петият метод, който е използван в дисертационното изследване е този на формиращият експеримент. Подбрани и приложени сред учениците от експерименталните групи са двадесет игрови дейности. При подбора на игрите са използвани следните критерии:

- Да са подходящи за провеждане в ограничено пространство;
- Да са съобразени с възрастта и опита на учениците;
- Да предполагат активно взаимодействие между децата;
- Да са творчески и ролеви;
- Игровият замисъл да е достъпен за учениците;
- Да са с вариативен игрови сюжет;
- Игровите роли да са ясни на учениците;
- Игровото съдържание да е атрактивно за участниците;
- Игровите операции да са съобразени с включването на всички деца;
- С ясни и достъпни игрови правила;
- С ясно формулирана игрова цел.

Структурен план: Обработката на данните се реализира в три етапа.

През първия – констатиращ етап е проведена експертна оценка сред 20 учители – експерти относно играта и нейното място в практическата реализация на управлението на класната стая. Същият етап е свързан със събирането, структурирането и подреждането на информация от **проведена анкета сред учениците**. Целта на този метод е да се събере информация относно усещането приобщеност на децата в класа. В рамките на констатиращия етап е **проведено и социометрично изследване** сред експерименталните и контролните групи, за да бъдат открити и анализирани социално-емоционалните и работните връзки между отделните ученици в класа.

По време на втория (формиращ) етап са осъществени игровите дейности, събрана е повторна информация от учениците, **проведено е участващо наблюдение**. Събрани и обработени са данни от карти за наблюдение и протоколи. Тези данни са обобщени в таблици и диаграми, извършен е качествен анализ. След провеждането на експеримента с игрите, **резултатите от проведеното наблюдение са обработени статистически**. За обработването оценката на данните е използван софтуерен продукт за статистика SPSS ver. 26.0. Използвани са параметрични методи като: вариационен и еднофакторен дисперсионен анализ – ANOVA за проверка на хипотезата.

Последният (заключителен) етап е свързан със статистическа обработка на данните. След провеждането на игрите е сравнена динамиката в резултатите между контролни и експериментални групи при всички използвани методи. За да се разкрие надеждността на резултатите и релациите между тях по скали и критерии, е извършена

повторна статистическа обработка на резултатите. Използван е методът на Ман-Уитни – непараметричен, рангов тест за проверка на хипотезата.

ГЛАВА 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ И АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

3.1. КОНСТАТИРАЩ ЕТАП

3.1.1. Експертна оценка

Цел, задачи и осъществяване на изследването

Целта на изследването е да потърси мнението на експерти относно играта и нейното място в практическата реализация на управлението на класната стая.

Задачите, произтичащи от целта са свързани с:

- организацията и провеждането на анкетиране сред експерти;
- събиране на получените данни и обработването им;
- анализ на оценката на експертите.

Подбрани са 20 учители в начален етап в качеството си на експерти. Всички те са с дългогодишен опит в училище (над 20 години учителски стаж). Създадена е карта с дефиниция и десет твърдения (айтеми). Всеки от айтемите отразява процес или характеристика, свързана с ефективното управление на класната стая чрез използването на приобщаващи игри. Използвайки ликертовата петстепенна скала, експертите изразяват степента на съгласието/несъгласието си с посочените айтеми. Очаква се учителите-експерти да потвърдят или отхвърлят предложената дефиниция за взаимовръзката между управлението на класната стая и прилагането на специално подбрани, приобщаващи игри в нея: **„Управлението на класната стая води до повишаване мотивацията на учениците и постигането на високи учебни резултати. Използването на приобщаващи игри в класната стая повишава ефективността на управлението ѝ.”**

Двама от експертите не са се съгласили с предложената дефиниция. Общото ѝ одобрение е 90%. Получените данни от отговорите на експертите са статистически обработени чрез Microsoft Excel при ниво на статистическа сигурност 99%. В таблица 4 са представени резултатите.

	Твърдение/Айтем	Средна стойност М	Стандартно отклонение SD	Коефициент на вариация V%
1.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование повишава мотивацията на учениците.	3,90	0,911	23,36%
2.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование спомага за приобщаването на учениците в класа като общност.	3,70	1,174	31,73%
3.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства за повишаване на учебните постижения на учениците.	3,80	1,105	29,08%
4.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства за формиране на уменията на 21. век у учениците. *	3,00	1,214	40,47%
5.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства за развиване на положителни нагласи „Аз мога” и „Аз искам” у учениците.	3,05	1,572	51,54%
6.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование се характеризира със системност и непрекъснатост.	3,45	1,276	36,99%
7.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование регулира неприемливото поведение.	3,65	1,226	33,59%
8.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства при управлението на конфликти.	4,30	0,865	20,12%
9.	Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование е пряко свързано с уменията на учителя.	4,10	1,021	24,90%
10.	Използването на приобщаващи игри в клас подпомага управлението на класната стая.	4,35	0,671	15,43%

Таблица 3. Дескриптивна статистика на получените резултати

* Уменията на 21. век се дефинират като: четивна грамотност, математическа грамотност, гражданска активност, умения за работа в екип, презентационни умения, умения за учене, критическо мислене, финансова грамотност, креативност, дигитална грамотност, емоционална интелигентност.

В 4. айтем при дефинирането на уменията на 21. век са използвани четири ключови рамки:

- Четирите стълба на образованието на ЮНЕСКО;
- Дефиниция и избор на умения на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие;
- Партньорство за умения на 21-ви век;

➤ Нова визия за образованието на Световния икономически форум (2015г.)

Количествен и качествен анализ на резултатите

Резултатите от направената експертна оценка са представени чрез статистическите показатели средна аритметична величина M , стандартно отклонение SD и коефициент на вариация $V\%$ (Клисаров, 2012).

Средната аритметична величина отразява оценката на експертите за всяко едно твърдение (айтем). Тя е сравнително висока – варира от 3,0 (четвърти айтем) до 4,35 (десети айтем). Максималната средна аритметична, съгласно използваната скала е 5. Това е показател, че експертите са съгласни до висока степен с предложните твърдения.

Най-високо са оценили последните три твърдения:

- *Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства при управлението на конфликти* – 4,30;
- *Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование е пряко свързано с уменията на учителя* – 4,10;
- *Използването на приобщаващи игри в клас подпомага управлението на класната стая* – 4,35.

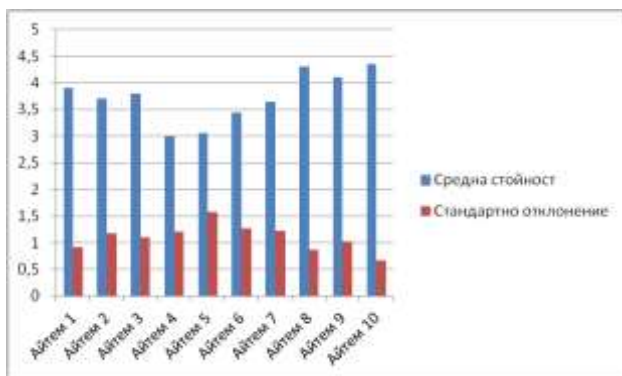
Очевидно експертите оценяват във висока степен ролята на играта при управлението на класната стая. Компетенциите на учителя и в частност уменията му за управление на конфликти, според преподавателите, са важен елемент за успешното управление на класа като общност.

Най-ниска оценка учителите са поставили на айтем 4.

- *Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства за формиране на уменията на 21. век у учениците*

Вероятно експертите не отбелязват значима връзка между уменията на учениците, свързани с четивна, математическа, финансова и дигитална грамотност, критическо мислене, емоционална интелигентност и практикуването на игри в класната стая.

Стандартното отклонение (SD) изразява степента на разсейване на оценките за всяка характеристика от типичното. Стойностите на стандартно отклонение на резултатите са в диапазона между 0,671 (десети айтем) и 1,572 (пети айтем). Най-ниските стойности на стандартно отклонение (0,671 и 0,865) съвпадат с най-високите средни стойности, което потвърждава значимостта на твърденията според експертите.

Фигура 1. Диаграма на резултатите от експертната оценка, изразени в средна стойност и стандартно отклонение

С най-високо отклонение са айтемите:

- *Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства за развиване на положителни нагласи „Аз мога” и „Аз искам” у учениците – 1,572;*
- *Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование се характеризира със системност и непрекъснатост – 1,276*
- *Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование регулира неприемливото поведение – 1,226*
- *Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства за формиране на уменията на 21. век у учениците – 1,214.*

Тези твърдения се характеризират и с по-ниски средни стойности – по-ниско оценени са от експертите. Коефициентът на вариация на същите айтеми е най-висок. Той изразява разсейването на оценките в проценти и обобщава информацията за средната аритметична и стандартното отклонение. Колкото е по-висок коефициентът на вариация, толкова е по-голямо разнообразието на отговорите. Два айтема се характеризират с най-нисък коефициент на вариация, с най-високата стойност на средно аритметичната величина и най-ниско стандартно отклонение. Това са:

- Твърдение 10: *Използването на приобщаващи игри в клас подпомага управлението на класната стая*
- Твърдение 8: *Управлението на класната стая чрез приобщаващи игри в начален етап на образование съдейства при управлението на конфликти*

Експертите са дали най-висока оценка за ролята на играта при управление на конфликти, като част от управлението на класната стая.

Изводи

- 90% от експертите са изразили съгласие с предложената дефиниция за взаимовръзката между управлението на класната стая и прилагането на специално подбрани, приобщаващи игри в нея;
- Средният коефициент на вариация за десетте айтема е 30,72%, което потвърждава, че извадката от експерти е еднородна;
- Разликите между средната стойност за всяко от твърденията са малки, като самите стойности са относително високи (3,00- 4,35 от максимални 5). Това означава, че експертите в голяма степен са съгласни с айтемите, които в същото време са прецизно подбрани и добре дефинирани;
- Ниските разлики в стойностите на стандартното отклонение са показател за малък диапазон на разсейване в отговорите;
- Експертите са оценили най-високо ролята на играта при управление на класната стая и в частност при управлението на конфликти в класа;

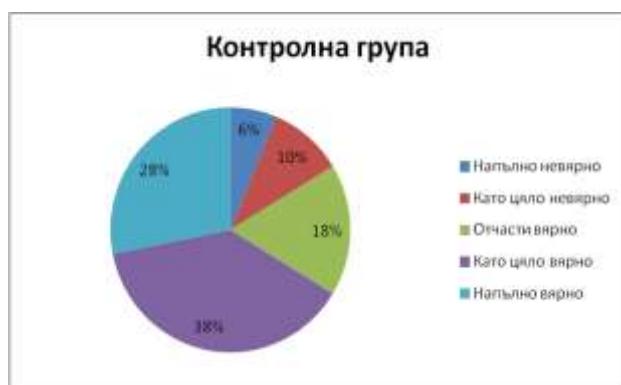
Нееднородни и най-ниско оценени са твърденията, че използването на играта в класната стая съдейства за формиране на уменията на 21. век и за развиване на положителните нагласи „Аз мога” и „Аз искам” у учениците. Тези резултати може би са израз на ориентирането основно към учебни резултати, отколкото развиване на умения и нагласи в българското училище.

3.1.2. Анкетирание на учениците

Третокласниците са разделени в две групи – контролна от 27 деца и експериментална група, състояща се от 25 деца. През 2020/2021 година са анкетирани две групи от по 24 третокласници. Планирана и осъществена е индивидуална, стандартизирана анкета. Въпросите са формулирани след емпирично определяне на основните понятия и са конкретни, ясни и съобразени с възрастта на респондентите. Анкетните карти са попълнени едновременно от всички ученици, като времето за попълването им е лимитирано в рамките на един учебен час. Скалата за оценяване на анкетата е т.нар. скала на Ликерт, с цел да бъде събрана по-прецизна и по-лична информация от респондентите, а именно – различни степени на отношение и мнение, на съгласие или несъгласие с формулираното твърдение, използвайки симетрична скала, която регистрира различния интензитет на отношението на анкетираните към твърдението. При това Ликъртовата скала предполага разстоянията между отделните възможни степени на отговорите да са еднакви, т.е. балансирани. Данните са обработени с Microsoft Excel и IBM SPSS Statistics 26.

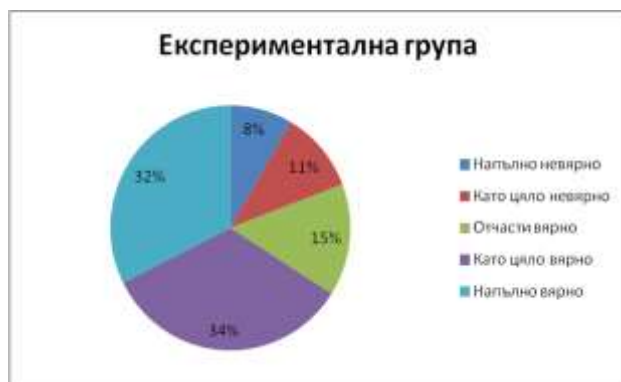
Количествен и качествен анализ на резултатите

Фигура 2 отразява отговорите на анкетираните в контролната група по първия критерий – **Изграждане на общност** в процентно изражение.

Фигура 2. Диаграма на отговорите в процентно изражение по критерий Изграждане на общност – контролна група

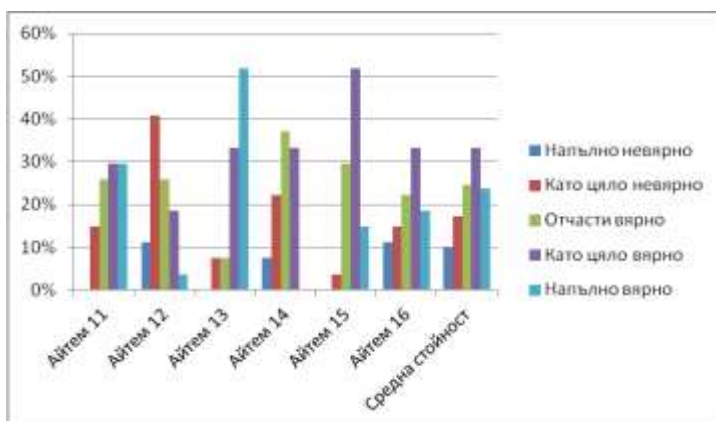
Двата положителни отговора (*Като цяло вярно* и *Напълно вярно*) са с най-висок процент на посочване от учениците – съответно средните им стойности са най-високи – 38% *Като цяло вярно* и 28% *Напълно вярно*. Сходни са стойностите в тези скали на отговорите, посочени от учениците в експерименталната група – фигура 3 (34% и 32%).

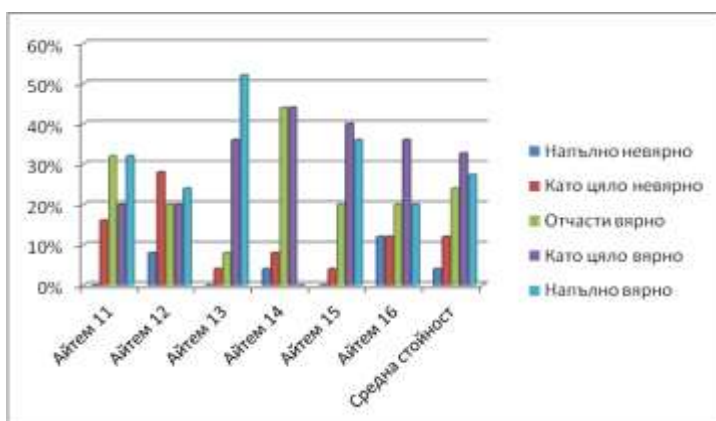
Фигура 3. Диаграма на отговорите в процентно изражение по критерий Изграждане на общност – експериментална група

Анализът на отговорите на учениците на отделните показатели по първи критерий сочи, че децата имат добри приятели в класа – за 40,70% от контролната група и 48% от експерименталната твърдението е напълно вярно. Те считат, че учителите се разбират добре помежду си – 85,10% от контролната група и 88% от експерименталната група са посочили двете степени на положителен отговор. 48,10% от контролната и 52% от експерименталната група третокласници се чувстват в безопасност в класа, а 88,80% (КГ), съответно 68% от ЕГ са съгласни с айтем 7 – *Децата се интересуват от идеите на другите деца*. Изхождайки от резултатите на анкетата по първи критерий, учениците се чувстват комфортно в класната стая и във взаимоотношенията помежду си, съществува изградена общност на класа.

Въвеждане на приобщаващи ценности е вторият критерий, който е избран за изследване на социално-психологическия климат в класа. Шестте формулирани айтема отразяват ролята на учителя върху положителните отношения в класната стая. Интересен резултат се наблюдава при три от айтемите - *Учителят се отнася добре с мен*, *Когато имам проблем, учителят ми помага*, и *Харесвам учителите си*. Нито едно от децата и от двете групи не е посочило крайно отрицателния отговор за тези твърдения - фигура 7 и фигура 8.

Фигура 4. Диаграма на отговорите в процентно изражение по айтеми по критерий **Въвеждане на приобщаващи ценности** - контролна група

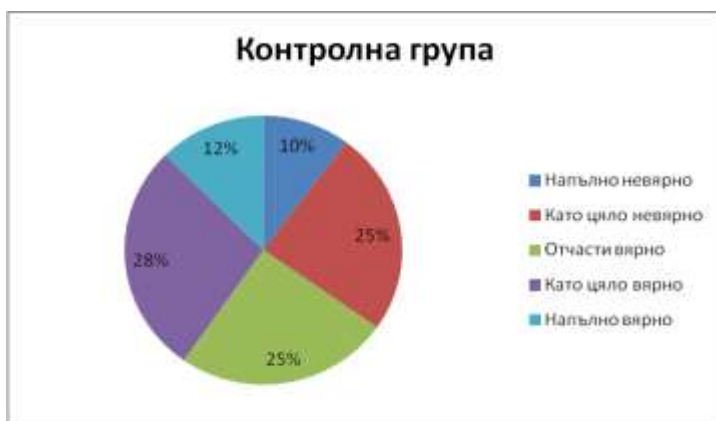

Фигура 5. Диаграма на отговорите в процентно изражение по айтеми по критерий **Въвеждане на приобщаващи ценности** - контролна група

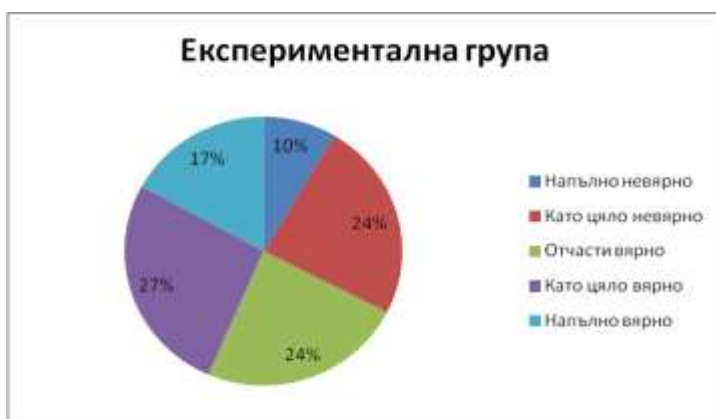
Много близки са средните стойности в процентното съотношение на качествените отговори на показателите по втори критерий. По-големи разлики се наблюдават в отрицателните отговори. Резултатите от анкетата показват, че 85,10% (КГ) и 82% (ЕГ) от третокласниците харесват учителите си, 92,60% (КГ) и 96% (ЕГ)

смятат, че учителите им се отнасят добре с тях. 40,70% (КГ) и 36% (ЕГ) обаче посочват отговор като цяло невярно за айтем 12 - *Учителят се интересува от моите идеи*. Повечето ученици отговарят положително на твърдение: *Когато имам проблем, учителят ми помага* (96% и в двете групи). Айтем 14 - *Моят учител харесва всички деца в еднаква степен* е получил повече положителни оценки, отколкото отрицателни, но нито един ученик от двете групи не е посочил най-високата положителна степен – *напълно вярно*.

Третият критерий – **Организиране на ученето** също отразява уменията на учителя да организира класа като работна среда и общност. Красноречиви са оценките на анкетираните на айтем 17 - *Аз избирам с какво да се занимавам*. В контролната група нито едно от децата не е съгласило с това твърдение – 7,40% (двама ученици) са заели неутрална позиция, останалите са несъгласни. Подобна е оценката на същото твърдение в експерименталната група – двама ученици са посочили положителна степен, един е неутрален, останалите двадесет и двама третокласници не са съгласни. Очевидно учителят трябва да дава повече възможности за избор на учениците, за да увеличи степента на приобщеност на децата. Повече от половината деца в класа (55,50% в КГ и 52% в ЕГ) искат учителят да зачита предложенията им за промени в класа (айтем 18). Не се откриват значими разлики в средните стойности в проценти на твърденията на анкетираните от двете групи (фигура 14, фигура 15).

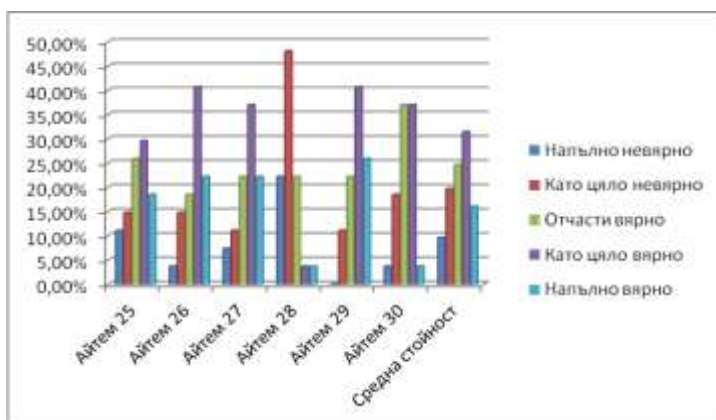
Фигура 6. Диаграма на отговорите в процентно изразение по критерий **Организиране на ученето** – контролна група

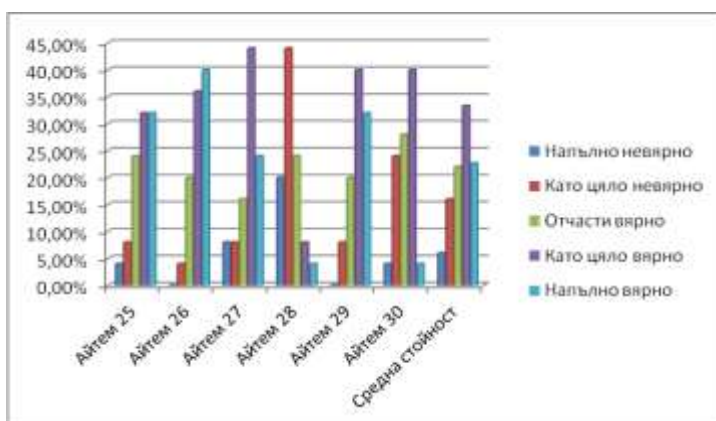
Фигура 7. Диаграма на отговорите в процентно изразение по критерий **Организиране на ученето** – експериментална група

Последният критерий **Организиране на подкрепа за многообразието** се състои от шест формулирани айтема. Те не са актуални за еднородни по етническа и

религиозна принадлежност, както и по социален статус класове. Настоящото изследване е осъществено в два класа с разнородни по етнически и религиозен произход деца, като част от тях са от семейства с различно социално положение. Резултатите са представени във фигура 17 и фигура 18.

Фигура 8. Диаграма на отговорите в процентно изражение по айтеми по критерий **Организиране на подкрепа за многообразието** – контролна група

Фигура 9. Диаграма на отговорите в процентно изражение по айтеми по критерий **Организиране на подкрепа за многообразието** – експериментална група

Седем деца от КГ и пет от ЕГ са оценили отрицателно твърдението *Уважават ме, независимо от цвета на кожата ми*. Те се чувстват дискриминирани по етнически признак. Пет деца от КГ и едно от ЕГ се чувстват дискриминирани по религиозен признак. Последното твърдение *Децата избягват да се наричат взаимно с обидни имена* е разнообразно оценено. 22,20% от анкетираните от КГ и 28% от ЕГ не са съгласни с него, 37% (10 деца) от КГ и 7 деца от ЕГ са неутрални, по едно дете от двете групи е напълно съгласно. Отговорите са близки до айтем 2 от критерий **Изграждане на общност** (*Някои от децата обиждат останалите*), защото двете твърдения са близки по формулировка – анкетираните са работили съсредоточено и прецизно. Резултатите демонстрират, че в класната стая учениците имат нужда да бъдат подкрепени в многообразието, което представляват.

Изводи

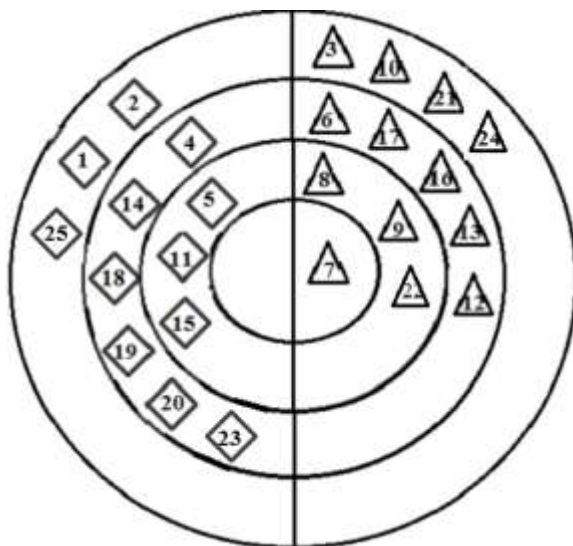
- Резултатите конкретно от проведеното изследване показват:
- Анкетният метод може да се използва като „моментна снимка” на социално-психологическия климат в класната стая;

- След получаването на информация за картината в класа, учителят има възможност да предприеме конкретни действия, съобразени с нуждите на децата;
- Необходимостта от ориентирана към ученика класна стая – децата заявяват, че е важно да бъдат уважавани и ценени;
- Необходимо е учителят да дава възможности за избор на учениците, когато това е възможно. Изборът може да е свързан с определена дейност в часовете или по време на почивките, определено поведение, специална роля на ученика;
- Учениците предпочитат техните предложения за промени в класа да бъдат изслушвани от учителя;
- В конкретната класна стая най-високо оценени са първите два критерия, свързани със създаване на общност и въвеждане на приобщаващи ценности. Необходимо е усилията и ресурсите на учителя да се насочат към следващите два критерия – организирането на учебната и физическа среда и подкрепата на многообразието в класната стая.

3.1.3. Социометрично изследване

Количествен и качествен анализ на резултатите

Критерий №1 – емоционално-социални връзки в общността (фигура 38):

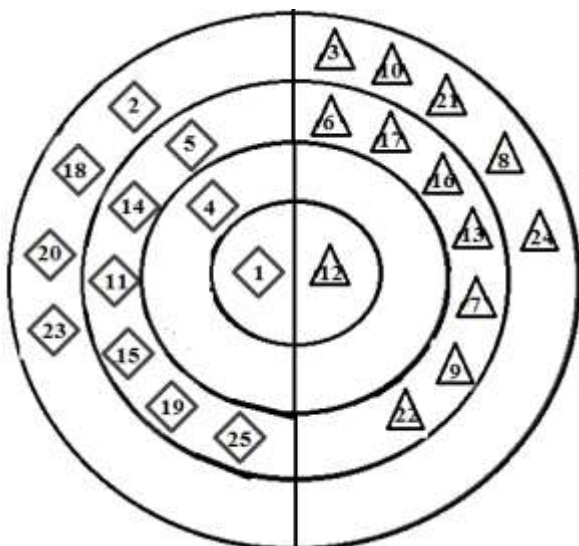
Фигура 10. Социограма - емоционално-социални връзки в общността – експериментална група

За улесняване на визуализирането, момчетата са разположени вляво, а момчетата – вдясно на социограмата, използвани са и различни символи за обозначаване на пола.

Децата, разположени в най-външния кръг (групата на изолираните или аутсайдерите) са седем на брой. Тази статистика е тревожна, защото представляват 28% от класа. Единадесет на брой (44%) техни съученици се намират в по-вътрешния кръг (групата, към която останалите са безразлични). Едва шест от децата (24%) се намират по-близо до центъра в т.нар. група на приеманите или харесваните. Само един ученик е в централния кръг – групата на „звездите”.

Критерий №2 – изследване на лидерските взаимоотношения в класа като общност. Социограмата - фигура 39 - е съставена с цел да разграничи приятелските от лидерските взаимоотношения и да проследи тяхната динамика. Ясно се вижда, че съществуват двама лидери в „звездната” група. Единият от тях е момиче, посочено като

аутсайдер в емоционално-социалните отношения, а другият е от групата на момчетата, отнесен към децата, към които останалите са безразлични по предходния критерий. Непосредствено след тях в групата на предпочитаните е едно момиче (4%). Нито харесвани, нито нехаресвани са тринадесет техни съученици, представляващи 52% от класа. 36% от учениците са в групата на изолираните. Приема се, че за група от двадесет и пет третокласници броят на посочените лидери е приемлив. Тук факторите степен на усвоено предметно знание, ангажираност в учебния процес и интереси не влияят на направените избори.

Фигура 11. Социограма – лидерски взаимоотношения в общността - експериментална група

Много близки са резултатите между критериите – социални и лидерски взаимоотношения. Изолираните деца са намалели – три момчета – но са същите деца, които са изолирани по критерий симпатии. Само с едно са се увеличили децата, които останалите нито харесват, нито не харесват. Момчетата, които са приемани като лидери са същите от предходния критерий, момчетата също, като към тях се е присъединила една от „звездите”, които намаляват, но остават същите. В този клас се забелязва най-малка динамика в изборите по двата критерия.

ИЗВОДИ

В процеса на провеждане на изследването се открие нуждата периодично да се проследяват процесите в класа като общност чрез селектирани инструменти. Това спомага и за проследяване напредъка по поставените цели за приобщаване на всички членове на общността.

Необходимо е създаването на положителен микроклимат в класната стая, както и среда за утвърждаване на отношенията на доверие, сигурност, толерантност и подкрепа.

3.2. ФОРМИРАЩ ЕТАП

По време на формирания етап са проведени двадесет специално подбрани и пилотно тествани игри, които целят приобщаването на учениците към класа. Проявите на децата са регистрирани от двама независими експерти във всяка една от контролните и експерименталните групи.

Количествен и качествен анализ на резултатите

Допълнително анализиране на данните, доведе до създаването на таблица 7, в която се сравнява средния общ бал по всеки един от четирите критерия преди и след изследването.

Критерий	Ефективно сътрудничество		Комуникативност		Управление на конфликти		Утвърждаване	
Време на измерване	Преди игрите	След игрите	Преди игрите	След игрите	Преди игрите	След игрите	Преди игрите	След игрите
Бал	4,68	4,58	4,31	4,54	5,17	5,67	5,06	5,19

Таблица 4. Общ бал по четирите критерия преди и след провеждането на игрите

Ясно се вижда, че по три от четири критерия в края на изследването балът се е увеличил, като потвърждава изобразяването на данните в по-горните диаграми. Резултатите, които бележат спад след провеждането на игрите се отнасят до критерия Ефективно сътрудничество. Очевидно уменията на учениците за работа с всеки, за активно слушане, работа по поставена задача и оказване на взаимопомощ не са повлияни от проведените игри.

След провеждането на експеримента с игрите, резултатите от проведеното наблюдение са обработени статистически. За обработването оценката на данните е използван софтуерен продукт за статистика SPSS ver. 26.0. Показателите са класифицирани в групи като категорийни и некатегорийни. Използвани са параметрични методи като: вариационен анализ и еднофакторен дисперсионен анализ – ANOVA за проверка на хипотезата, че средните значения на две или няколко извадки са еднакви. Чрез еднофакторен дисперсионен анализ се сравняват стойностите на средните аритметични на един и същ наблюдаван признак при две и повече извадки, които са градации или нива на определен групиращ признак (фактор). Преди стартиране на статистическата проверка на хипотези процедурата на анализа изисква първичните данни да бъдат организирани (структурирани) по подходящ начин. Той се изразява в разпределение на наблюдаваните единици по групи с еднакви значения на факторната променлива (таблица 8). Така се формират толкова групи, колкото значения (категории) има факторната променлива.

Фактор	Зависима променлива y_{ij}					
	1	...	j	...	n_i	$\bar{y}_i$
x_1	y_{11}	...	y_{1j}	...	n_1	$\bar{y}_1$
x_i	y_{i1}	...	y_{ij}	...	n_i	$\bar{y}_i$
x_k	y_{k1}	...	y_{kj}	...	n_k	$\bar{y}_k$
Σ					n	

Таблица 5. Изходни данни за приложение на еднофакторен дисперсионен анализ

Следващата стъпка в процедурата е прилагането на статистическия критерий на Фишер, известен като F-критерий. Неговата формула е следната:

$$F = \frac{\sigma_i^2}{\sigma_d^2}$$

където σ_m^2 е междугрупова дисперсия, а σ_e^2 е вътрегрупова дисперсия на зависимата променлива Y .

Резултати:

Correlation Matrix ^a									
		V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8
Correlation	V1	1,000	-,103	-,031	,152	-,030	,081	-,073	,041
	V2	-,103	1,000	-,036	-,024	-,042	-,094	,050	-,089
	V3	-,031	-,036	1,000	,210	-,010	,011	,046	-,115
	V4	,152	-,024	,210	1,000	,024	-,028	,016	-,148
	V5	-,030	-,042	-,010	,024	1,000	,139	,126	-,218
	V6	,081	-,094	,011	-,028	,139	1,000	-,053	,125
	V7	-,073	,050	,046	,016	,126	-,053	1,000	,037
	V8	,041	-,089	-,115	-,148	-,218	,125	,037	1,000
Sig. (1-tailed)	V1		,154	,380	,065	,385	,209	,235	,343
	V2	,154		,361	,407	,338	,174	,309	,187
	V3	,380	,361		,017	,461	,458	,324	,126
	V4	,065	,407	,017		,408	,390	,439	,069
	V5	,385	,338	,461	,408		,083	,105	,014
	V6	,209	,174	,458	,390	,083		,300	,107
	V7	,235	,309	,324	,439	,105	,300		,356
	V8	,343	,187	,126	,069	,014	,107	,356	

a. Determinant = ,024

Таблица 6. Корелационна матрица

Матрицата е симетрична. Детерминантата е 0.024, не е 0 и формално факторен анализ може да се проведе. Разглеждат се само корелационните коефициенти $> 0,5$. Съответните им нива на значимост от долната половина на таблицата в случая имат нива на значимост $\text{Sig.} < 0,05$. Това показва, че тези корелационни зависимости са статистически значими и трябва да участват в анализа. Следващият тест е свързан с проверка адекватността на факторния анализ:

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.				,712
Sphericity	Bartlett's	Test of	Approx. Chi-Square	26,9
				11
	df			28
			Sig.	,023

Таблица 7 Бартлет тест

Тук $\text{KMO} = 0,712 > 0,5$, следователно данните са подходящи за факторен анализ и моделът е адекватен. Бартлет тестът има ниво на значимост $\text{Sig.} = 0.023 < 0.05$, което означава, че облакът от данни е сферичен.

Стартира се еднофакторен анализ – Anova: Single Factor. Колоните на таблица 11 съдържат наименованията на групите (*Groups*), техните обеми (*Count*), сумите от наблюденията в тях (*Sum*), груповите средни (*Average*) и дисперсии (*Variance*).

Anova: Single Factor

SUMMARY

Groups	Count	Sum	Average	Variance
1	100	469	4,69	4,155455
2	100	375	3,75	2,795455
3	100	480	4,8	3,959596
4	100	478	4,78	3,24404

ANOVA

Source of Variation	SS	df	MS	F	P-value	F crit
Between Groups	76,69	3	25,56333	16,224063	0,00002	2,627441
Within Groups	1401,3	396	3,538636			
Total	1477,99	399				

Таблица 8. Еднофакторен анализ

В Таблица 8 са представени стойностите на различните суми от квадратите. (SS) – междугрупова (Between Groups), вътрешногрупова (Within Groups) и обща (Total), техните степени на свобода (df), средните квадрати (MS), емпиричната стойност на F - статистиката, критичната стойност при ниво на значимост 0.05 $F_{crit} = F_{0.05}(2,15)$ от разпределението на Фишер и p -стойността (P -value). $F=16,22$ е по-голямо от $F_{crit}=2,63$, от където се прави извод, че разликата е статистически значима, т.е. игрите влияят съществено върху този признак. Може да се каже още, че тъй като P -value<0,001, нулевата хипотеза относно ефекта на проведените игри ($H_0: a_i=0, i=1,2,3$), се отхвърля на високо ниво на значимост.

3.3. ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН ЕТАП

След провеждането на игрите е сравнена динамиката в резултатите между контролни и експериментални групи при всички използвани методи. За да се разкрие надеждността на резултатите и релациите между тях по скали и критерии, е извършена повторна статистическа обработка на резултатите. Използван е методът на Ман-Уитни – непараметричен, рангов тест за проверка на хипотезата. За да се илюстрира и интерпретира тестът за две независими извадки са разгледани следните две променливи:

1. Самооценка на *относителната принадлежност към класа като общност*, която се състои от 30 въпроса и е ординална (рангова) променлива. Тя приема пет

стойности: от 5 – най-значима до 1 – най-малко значима. В матрицата на изследването тя е обозначена като *INTAS_rank_religious*. Това е зависимата променлива.

2. Променливата *проведени игри*, която приема две стойности: 1 – преди провеждането, 2 – след провеждането и е номинална, дихотомна. Това е независимата променлива.

Извадката за разгледания пример е $N=100$.

Изследователският въпрос е: “Има ли статистически значимо различие в разпределението на *относителната принадлежност към класа като общност преди и след провеждането на игрите?*”

Научната (експерименталната) хипотеза H_1 е: “Има статистически значимо различие в разпределението на *относителната принадлежност към класа като общност* преди и след провеждането на игрите”.

При обработване на данните от анкетиране на учениците се сравняват отговорите им в зависимост от групата, към която принадлежат – контролна или експериментална. Статистически анализ е изготвен върху въпросите от анкетния метод, съгласно критериите и показателите на Индекса за приобщаващо образование.

Въвежда се нулева хипотеза – H_0 - първоначално предположение, че разликата между генералните параметри е 0, а различието между показателите е случайно. Т.е. използването на приобщаващи игри в класната стая не се отразява върху степента на приобщеност на децата.

Hypothesis Test Summary				
	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of ДЕПР is the same across categories of Фактор.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,001	Reject the null hypothesis.

There is a statistically significant difference. The significance level is ,050.

Таблица 9. Статистическа проверка на нулева хипотеза

Програма SPSS изписва в резултата дали H_0 се отхвърля или потвърждава. Изводът от теста показва има ли статистически значима разлика при сравняването на медианите в групите. Ако статистическа значима разлика съществува в медианите, тя ще присъства и в генералните параметри.

Independent-Samples Mann-Whitney U Test Summary

Total N	100
Mann-Whitney U	443,500
Wilcoxon W	421,500
Test Statistic	443,500
Standard Error	27,796
Standardized Test Statistic	1,367
Asymptotic Sig.(2-sided test)	,001

Таблица 10. Статистика на теста

Таблица 10 **Test Summary** (Статистика на теста) на първият ред показва броя на извадката – $n = 100$. Вторият ред *Mann-Whitney U* показва стойност на **U** за теста на Ман-Уитни, която се цитира и в случая е равна на 443,500. Стойността на **U** е винаги в диапазона между 0 и $N_1 \times N_2$, като в конкретния случай тя е между 0 и 1000.

В конкретния случай $p = 0,001 < 0,05$ което е статистически значима стойност и позволява да се отхвърли нулевата хипотеза в полза на алтернативната. **Използването на приобщаващи игри в класната стая оказва съществено влияние върху ефективното ѝ управление.**

ИЗВОДИ

От проведеното дисертационно изследване по време на първия етап се установи:

1. Експертите са оценили най-високо ролята на играта при управление на класната стая и в частност при управлението на конфликти в класа;

2. Учителите в българското училище са ориентирани основно към постигане на академични резултати, отколкото към развиване на умения и нагласи у учениците.

3. При анкетиране на учениците от двете групи (контролна и експериментална) се установи:

- Анкетният метод може да се използва като „моментна снимка” на социално-психологическия климат в класната стая;
- След получаването на информация за картината в класа, учителят има възможност да предприеме конкретни действия, съобразени с нуждите на децата;
- Открий се нуждата от ориентирана към ученика класна стая – децата заявяват, че е важно да бъдат уважавани и ценени;
- Необходимо е учителят да дава възможности за избор на учениците, когато това е възможно. Изборът може да е свързан с определена дейност в часовете или по време на почивките, определено поведение, специална роля на ученика;
- Учениците предпочитат техните предложения за промени в класа да бъдат изслушвани от учителя;
- Необходимо е усилията и ресурсите на учителя да се насочат към организирането на учебната и физическа среда и подкрепата на многообразието в класната стая.

След обработката и анализа на данните от формирания и заключителния етап са направени следните изводи:

4. Посредством използването на внимателно подбрани и адаптирани за съответните нужди на класната стая игри, се подпомагат социално-емоционалните връзки между учениците, поражда се желание за общуване и участие в екипни дейности.

5. Поведението на учителя, неговата квалификация и опит е от съществено значение при управление на процесите на приобщаване в класната стая.

6. Организираната игрова среда съдейства за приобщаването на децата към класа като общност.

7. Анализът на резултатите от изследването показва, че може да бъде потвърдена предварително формулираната хипотеза.

НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ И ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

Приноси с научно-теоретичен характер:

1. Систематизирани са теоретичните аспекти на управлението на класната стая, обобщени са функциите на учителя като мениджър на класа, анализирани са функциите на играта в световните образователни традиции.
2. Разработена и въведена е нова технология за управление на класната стая чрез прилагане на приобщаващи игри в начален етап на образование.
3. Доказана е взаимовръзката между приложеното въздействие за оптимизиране управлението на класната стая и степента на приобщеност на учениците към класа и училището въз основа на теста на Ман-Уитни.

Приноси с практико-приложен характер:

1. Апробиран е приложен модел за организация и реализация на игровата дейност, стимулираща приобщаването на всички деца към класа като общност и ефективното управление на класната стая.
2. Разработеният авторски инструментариум за анкетиране и наблюдение на учениците и осъществяване на експертна оценка може успешно да бъде използван от различни специалисти - училищни психолози, общообразователни учители, ресурсни учители, социални работници и други с цел установяване на степента на приобщеност на децата в класната стая и ефективното ѝ управление.
3. Експериментално потвърдени са възможностите на играта за ефективно управление на класната стая. Чрез еднофакторен дисперсионен анализ е доказана статистически значима разлика по отношение стойностите на средните аритметични на един и същ наблюдаван признак.
4. Адаптирани и апробирани са образователни игри за приобщаване на ученици от начален етап на образование към класната стая и ефективното ѝ управление.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Парушева, Д. Приложение на социометричния метод при управлението на класната стая, Известия на СУБ – Сливен, ISSN: 1311 2864, том 35 (1) 2020, с. 134-139
2. Парушева, Д. Играта в образователните традиции, Известия на СУБ – Сливен, ISSN: 1311 2864, том 35 (2). 2020, с. 49-53
3. Парушева, Д. Оценка на ефективността на управлението на класната стая чрез използването на приобщаващи игри, Известия на СУБ – Сливен, ISSN: 1311-2864, том 36 (1), 2021, с. 32-35
4. Парушева, Д. Приложение на анкетата като метод за изследване на социално-психологическия климат в ученическия клас, Известия на СУБ – Сливен, ISSN: 1311-2864, том 36 (1), 2021, с. 36-41

SUMMARY

Dissertation on the topic “Classroom management through inclusive games in the primary stage of education”. Author desislava Ognyanova Parusheva

Teachers of today face many challenges trying to create and manage one well-regulated, harmonious and educational environment. Classroom management is a complex task that requires educators to work diligently and continuously in order to maintain a positive psychological atmosphere in the classroom. In the last few years, the interest in inclusive education and the attempts to incorporate its principles into education have visibly increased. The indisputable existence of ethnic, religious and linguistic diversity in our country requires a lasting policy of balancing and harmonizing between the principle of educational integration of children and the preservation and development of their identity. The inclusion of all children in education is a challenge that implies rethinking and practical changes in the entire educational system.

The purpose of this study is to reveal and prove the effectiveness of the game for optimizing classroom management by involving different children in primary school.

The first chapter clarifies the basic concepts common in the considerate area. Perspectives from historical and contemporary perspective are presented. The views of leading authors in Bulgaria and abroad are taken into account. The theoretical aspects of classroom management are systematized, the functions of the teacher as a class manager are summarized. The functions of the game in the world educational traditions are summarized and analyzed, the types of games are defined, their application in psychology and pedagogy is clarified. An overview of the theoretical and normative aspects in the field of inclusive education in Bulgaria is made, the challenges and prospects for it are outlined. Experimental studies on the problem conducted in other countries are described and systematized.

The second chapter describes the concept of the study - its purpose, objectives, methods and design.

The third chapter describes in detail the approbation of the model through experimental research, which is planned and implemented in three stages - ascertaining, forming and concluding. A new technology for classroom management by applying inclusive games is described. The emphasis is placed on the developed author's instruments - questionnaires and observation cards for the respective methods used in the dissertation research. The qualitative and quantitative results of all used methods are illustrated and analyzed.

In order to include each child, we must consider the personality in its entirety. This is one of the ways in which differences in interests, knowledge, skills and achievements become resources and support for learning. Inclusion implies change. It is an ongoing process of encouragement everyone's learning and participation, and it begins to happen the moment the participatory process begins. The teacher plays a key role in supporting the inclusion of children in the classroom. The positive effect of his efforts will definitely be noticed both in terms of inclusive education and in terms of purely educational achievements of students.

Student inclusion is an open and timeless process. Therefore, the idea of inclusive learning as part of this overall process will require a new approach and a new type of relationship, as well as the development of new priorities to be included in the process of institutional learning.